

PŘEKLADATELSKÉ SEMINÁŘE VE VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ CIZÍCH JAZYKŮ

Tomáš Káňa (PdF MU, Brno)

Překlad je jediná možnost jak vyjádřit jazykem B to, co bylo vyjádřeno v jazyce A. A právě proto se dříve věnovala pozornost při výuce cizího jazyka (CJ) především překladu. V kontextu gramaticko-překladové metody výuky šlo především o gramaticky správné vytvoření textu v cizím jazyce podle dané předlohy a správné „dešifrování“ gramatických struktur a významu lexémů obsažených v cizím textu.

Oba postupy vedly ke spoustě kalků, k nepřehlednému množství interferenčních chyb, k tvoření nesprávných analogií a až ke kuriozním konstrukcím.

Změny metod výuky jazyka s sebou přinesly i změnu pohledu na překlad. Po zavedení komunikativního přístupu do výuky cizích jazyků se překladová metoda stala – právem – brzdou v rozvoji komunikačních schopností v CJ. A proto byl překlad po zásluze odpraven na pokraj výuky, v případech ortodoxního komunikativního přístupu byl dokonce nadobro popraven.

Ideální produkt takového vzdělávacího procesu si představme jako člověka oplývajícího všemi jazykovými dovednostmi v jazyce cizím, a na základě povinné školní docházky i v jazyce mateřském. Paralelně by sice mělo fungovat vše stoprocentně, k dokonalosti chybí pouze provázanost obou paralel. A tu nám může zprostředkovat pouze nácvik překládání. Zde se ovšem nejedná o překládání ve smyslu éry gramaticko-překladové, nýbrž o **umění překládat**. O něm píše ve stejnojmenné knize J. Levý již na začátku 60. let 20. století.

Chápejme však umění překládat v širším smyslu: Ve výuce CJ je nutné podporovat nejen komunikativní, nýbrž i interkulturní kompetence žáka. Úspěšně zvládnutý cizí jazyk znamená také úspěšně se vyrovnat s kulturními rozdíly mezi „domácí“ a cizí kulturou. (Srov. Janíková - Michels-McGovern, str. 58-63.) Uvědomění si těchto rozdílů může naznačit právě překlad.

Současný požadavek na překládání tedy není co přeložit (gramatickou strukturu, izolované lexémy, idiomy atd.) nýbrž **jak se co překládá**. Překládání se tak z pozice nástroje zprostředkování gramatických struktur stává jednou z jazykových dovedností, tedy cílem. Aby si studenti alespoň uvědomili úskalí, které překlad s sebou nese, domnívám se, že je dobré seznámit je se zásadami překladatelských postupů.

Při úvaze zda vůbec a jak zařadit překladatelské semináře do vzdělávání učitelů na ZŠ, a platí to i pro vyšší stupně, vycházejme z následující úvahy. Za prvé: Cílem vzdělávání učitelů je výchova k učitelskému povolání, nikoliv k překladatelskému. Za druhé: Má-li být učitel CJ i dobrým „kulturním tlumočnickem“, měl by být také schopen přeložit text z kódu jazyka,

kterému vyučuje, do kódu jazyka, jímž běžně mluví, nejlépe i naopak. (Pojem „kulturní tlumočnick“ se začíná objevovat v Rakousku po roce 2000. K tomuto bodu se vztahuje i požadavek, který zazněl mj. na 12. mezinárodní konferenci učitelů němčiny v Lucernu, aby se schopnost překládání zařadila mezi ostatní jazykové dovednosti.) A konečně za třetí: I učitelé jazyků jsou nezdědka žádáni o drobné překladatelské práce.

Z běžné praxe ale víme, že překlad nebývá součástí závěrečné zkoušky učitelství CJ jazyka a překladatelské semináře – pokud jsou zařazeny do kurikula vzdělání – hrají pouze okrajovou, doplňkovou roli.

Dovolím si zde načrtnout model překladatelských seminářů, který se jako úvodní kurz do problematiky překládání osvědčil na Pedagogické fakultě v Brně.

Jelikož jsou k překládání do a z CJ potřeba dobré jazykové kompetence v obou jazycích, **zařazujeme** překladatelské semináře jako povinně volitelný předmět od 5. semestru (prozatím jen denního) studia, kdy lze předpokládat určitou jazykovou úroveň studujících.

Celý kurz sleduje jeden **cíl hlavní**– tím je samostatná produkce bezchybných komunikativních textů v cílovém jazyce – a zhruba **dvě kategorie cílů druhotných**. K první z nich patří osvojení si základní znalostí a dovedností oboru translologie (znalost pravidel překladatelského postupu, kritický postoj k přeloženým textům vlastním i cizím...). Dále sledujeme cíle mezioborové – to znamená, že překladatelský seminář podporuje jiné předměty. Tento cíl souvisí především s výběrem cvičných textů.

Posluchač by měl mít již po úvodním bloku (5. semestr) základní teoretické znalosti o přístupu k překládanému textu. Absolvent celého cyklu nabídky překladatelských seminářů by neměl mít problém vytvořit komunikativní a funkční překlad jednodušších textů všech stylových rovin a měl by být schopen přeložené texty kriticky analyzovat.

Načrtnutým cílům je podřízena **struktura seminářů**. Semináře probíhají ve dvou paralelních rovinách – teoretické a praktické, kdy teorii vysvětlujeme na praktických ukázkách – a ve třech stupních. Stupně překladatelských seminářů mají progresivní trend a jejich těžiště jsou: **teoreticko - praktický úvod** (5. semestr), **pasivní překlad** (6.semestr), **aktivní překlad** (7.semestr) a **analýza textů** (8.semestr). Nabídka je doplněna o jednosemestrový, spíš informativní kurz tlumočení.

Úvodní seminář se věnuje problematice přístupu k překládanému textu a rozvaze nad formulací textu cílového. Z časových důvodů (seminář je dotován pouze jednou vyučovací hodinou týdně) jsme byli nuceni omezit teoretické vstupy na minimum. (Znovu zdůrazňujeme, že nevychováváme překladatele.) Čistě teoretická je pouze první hodina, v níž se posluchači seznámí s předmětem, jeho krátkou historií, základní translologickou

terminologií a některými definicemi. V dalších hodinách se již pracuje s překlady, které posluchači sami formulují. Nejdříve překlad intersemiotický, intralingvální, excerpční a extenzní a teprve po nich následuje „klasický“ věrný překlad krátkých textů do češtiny. Tím by měl být položen teoreticko-praktický základ překladatelského umu. Návazné semináře se věnují zprvu pasivnímu, pak aktivnímu překladu textů všech funkčních stylů. Po nich následuje analýza překladů. Jedná se o předmět stojící na pomezí literární vědy, lingvistiky textu, sémantiky a translatologie.

S náplní seminářů souvisí **výběr vhodných evičných textů**. Ten nám usnadní odpovědi na otázky: S jakými texty se nejčastěji shledáváme v běžném životě? Jaké texty mohou být nejčastěji předmětem překladatelské činnosti učitele němčiny? Na jakých textech lze ukázat jednotlivé překladatelské postupy? Při konkrétním výběru zohledňujeme: **obtížnost** výchozího textu na porozumění (textové i mimotextové faktory), **vhodnost** (Text by měl zhruba odpovídat zájmům i věku posluchačů. Celkem se osvědčilo, když studenti občas sami navrhnou texty, které by chtěli přeložit.), **"nadčasovost"** textu, **délka a koherence** (kratší avšak bezpodmínečně souvislé texty), **autenticita** (pouze autentické texty).

Překladatelské semináře se v této struktuře staly nedílnou (a podle návštěvnosti i oblíbenou) součástí kurikula na KNJ. Je však třeba se zmínit o několika organizačních nedostatcích těchto seminářů: Jedním z hlavních problémů je nedostatek času (45 min. týdně) a velké skupiny (až 15 posluchačů). Osvědčily se dvouhodinové bloky, během nich lze bez časové tísně analyzovat zadaný překlad a někdy i vyzkoušet překlad "ve stresu", tj. během krátké doby a bez slovníku. Maximální počet posluchačů by neměl přesahovat 7 lidí. Dále vidím částečný problém v brzkém zařazení seminářů do nabídky. Překladatelské semináře by měly být nasazeny až po jazykové zkoušce, která by garantovala dostatečně zvládnutý cizí jazyk. (Poněkud iluzorní by se sice mohl zdát požadavek na podobnou zkoušku z mateřštiny, leč některé výsledky by mohly být dostatečným argumentem pro zavedení také kurzů češtiny.)

Literatura:

Sándor Hervey, Ian Higgins: *Thinking Translation*. Routledge London – New York 1992.

Radegundis Stolze: *Übersetzungstheorien*. Gunter Narr Verlag Tübingen, 1994.

Jiří Levý: *Umění překladau*. Praha: Československý spisovatel 1963.

Dagmar Knittlová: *Teorie překladau*. UP Olomouc

Věra Janíková, Monika Michels-McGovern: *Aspekte des Hochschulfachs Methodik und Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache im Überblick*. Brno 2001.

Zusammenfassung:

Den Ausgangspunkt für diesen Artikel stellt eine Neudefinierung der Übersetzung dar. Im Mittelpunkt steht nicht mehr die Übersetzung als ein Mittel zum Erwerb einer Fremdsprache, sondern das Übersetzen-können, als eine zusätzliche Kompetenz. Nachgegangen wird der Frage ob und wie die Übersetzungsseminare in die Curricula des Fremdsprachenunterrichts eingebettet werden können, mit welchen Zielen, Strukturen und Inhalten. Mit dem Artikel wird ein Modul präsentiert, das sich in der Deutschlehrerbildung bewährt hat:

Hauptziel: Produktion von kommunikativen Übersetzungen; Nebenziel: Aufbaudisziplin zu anderen Fächern; Struktur: Theoretische Einführung, passive Übersetzung, aktive Übersetzung, Analyse der übersetzten Texte. Dazu werden auch Kriterien für die Auswahl der Übungstexte umrissen.